

*Шука Михайлина, доцент кафедри
філософії та політології ТНЕУ
Білик Михайло, студент першого курсу
факультету банківської справи ТНЕУ*

РОЗУМІННЯ «СЕРЦЯ» ЯК ОСЕРЕДКУ ДУХОВНОСТІ ЛЮДИНИ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ВЧЕННІ ПАМФІЛА ЮРКЕВИЧА

Історична спадщина української філософської думки таїть відповіді на вічні проблеми буття та глибин духовності нашого народу. Значиме місце у доробку українських філософів посідає проблема символічного пізнання дійсності. Символ як гносеологічний феномен відкриває приховану істину, є суттєвим результатом переоцінки духовних цінностей філософської думки в сучасному суспільстві.

Значний інтерес для сучасних дослідників становить період романтизму в історії української філософії. Світ для романтиків був живим утаємниченим організмом, котрий не завжди відкривався людині. За реальною дійсністю романтики бачили інший, вищий світ. Кожен елемент цього світу ставав символом. За допомогою символу українські романтики передавали ідею поєднання кінечного з безкінечним. Романтична теорія символу, яку представляє Памфіл Юркевич пояснює нове художнє перегворення світу, дає можливість побачити духовність у її процесуальності.

Поцінування людської особистості, розуміння безмежності та логічності буття, пошанування таємничості людського ества, чистоти та глибинності сердечних почуттів, невичерпності душевних поривань на благо мирного співіснування людини з людиною – ось ті основні принципи, які формували філософсько-естетичну позицію мислителя Памфіла Юркевича. П. Юркевич дуже близький із своїми філософськими роздумами до філософії Г. Сковороди та М. Гоголя.

Перші дослідження філософії П. Юркевича з'являються у другій половині XIX-на початку XX століття. Слід особливо відзначити праці В. Соловйова, Г. Шпета, присвячені філософській спадщині мислителя. Про «філософію серця» Юркевича писали А. Аксаков, Б. Вишеславцев, О. Волинський, А. Введенський, В. Зінківський, О. Ходзинський, М. Бердяєв, М. Лосський та інші. В українській діаспорі дослідження вели В. Дивнич, В. Дорошенко, Г. Закидальський, О. Кульчицький, І. Мірчук, Д. Чижевський, С. Ярмусь.

Основною рисою філософії П. Юркевича є вміння пізнавати світ не лише за допомогою розуму, за ним стоїть глибина і вища функція людського духу, функція, з якої виростає і розвивається чисте людське почуття. Це та глибина, про яку говорив ще Д. Гуптало, Кирило Транквіліон-Ставровецький, Г. Сковорода, М. Гоголь і врешті має на увазі і П. Юркевич – серце людини. Серце є символом індивідуальності людини, воно протилежне розумові. Розум є спільним для всіх людей і його діяльність може бути однаковою для всіх. Життя ж серця кожної людини різне, індивідуальне. В серці людини – основа того, що її уявлення, почування і вчинки мають такий характер, як має її душа. Серце є джерелом усіх інших сторін душевного життя.

У центрі філософського вчення П. Юркевича, як і Г. Сковороди, стоїть людина. Ці два філософські вчення мають спільну основу – філософські принципи Платона, Плотіна, патристики та німецького містицизму. Людська природа є одним із скінченних утворень нескінченного, вічного безумовного початку. Такою самою є філософська позиція і німецьких романтиків.

Звернення П. Юркевича до «філософії серця» не є новим, як зазначає Д. Чижевський, «наука про серце базується на письмі та платонізмі» [1, с.113].

Проте у Платона та платоніків, приділяючи увагу серцю, процес пізнання розуміється не як відсторонений від об'єкта акт, а як пристрасне прагнення істини, глибоко особистісний, схвилюваний стан душі [2, с. 25]. Тема серця є однією із головних тем у філософії німецького мислителя Макса Шеллера. Згідно з Шеллером, «почування людини – це навмисний (інтеційний) акт розуму спрямований на об'єктивні вартості з метою доведення їх у свідомість об'єкта» [3, с.388].

На початку нашого століття проблему серця в християнському та індійському містицизмі досліджував Б. Вишеславцев [4].

П. Юркевич свою «філософію серця» ґрунтує на основних принципах християнства. Він наголошує на визнанні в біблійних текстах серця як центру цілісного духовного життя людини, що охоплює людське мислення. Духовне життя людини Юркевич поділяє на діяльність серця і розуму. Відношення між серцем і розумом дуже складні. Посередником між цілісним органом душі і розуму є голова. Їй належить головним місце у цілій системі душевних дій [5, с.75]. Проте не все, що відбувається у голові повністю вичерпує суть душі. «Загальне почуття душі або почуття, яке ми маємо в нашому духовно-тілесному бутті, дає себе сконцентрувати в серці, так, щоб найпомітніші зміни в цьому почутті супроводжувалися змінами серцебиття» [6, с. 81]. Для П. Юркевича почуття душі цікаве з боку неповторності переживань кожної людини. Душа у своїх утаємничених сподіваннях тяжіє до вічного, абсолютного, прекрасного, піднесеного, безмежного, такого, якого неможливо пояснити нашим розумом, проте можна спробувати втілити в образи, символи вищої філософської рефлексії [7, с. 11-23].

Глибину серця неможливо ані визначити, ані вичерпати. Серце і душа людини, як і за Сковородою, так і за Юркевичем, є символом безсмертної і вічної людини. Вона «як істота не зникає в роді, а має власне, особисте існування в часі та вічності» [8, с. 88]. Найближчим органом-посередником між душею і головою є серце. «Серце є вихідне місце всього доброго та злого у словах, думках і вчинках людини, є добрий чи злий скарб людини... Серце є таблиця, на якій написаний природний моральний закон» [9, с. 77]. Таке тлумачення серця як морально-духовного джерела укорінює моральність як настанову розуму. Моральна настанова розуму зобов'язує людину, але не говорить про людські моральні можливості, про витоки цих можливостей, про реальність їх здійснення.

Пізнавати світ, за П. Юркевичем, означає «читати буття», розумом осягати істину, проте не тільки розум є основним елементом гносеології Юркевича. Пізнати ідею глибше людина здатна лише «читаючи серцем». Пізнання «це особливе і не підлегле математичним визнанням життя духу», котре одночасно має близьке відношення до серця людини [10, с. 84].

Проблему закону, як порядку пізнавального процесу Юркевич розглядає з двох боків: з точки зору символіко-цілісної концепції серця, і з точки зору раціонально-логічної концепції ідеї, як закону і форми упорядкованості пізнання. Символ серця у його філософії пізнання постає упорядкуванням безладдя пізнавальних актів душі з урахуванням її «тричленності», встановлює поєднання між пізнавальною дією особи, єдність «суспільним розумом» і космосом світобуття. Символічний підхід до пізнання постійно відкритий для інтеграції нових знань і переживань, так як символи використовуються у постійно оновлюючих ситуаціях як пізнання доти, доки не виробляються зручніші символи, котрі замінюють перші. Серце Юркевич розглядає як своєрідний символ чи поняття, що позначає цілісність людської «троїстості» психіки. У своїй праці «Серце та його значення в духовному житті людин, згідно з ученням слова Божого» [11, с. 52-103] П. Юркевич трактує серце як центр тілесного, душевного і духовного життя як підґрунтя всіх імпульсів, як виток вчинків добрих і недобрих, як «вмістилище всіх пізнавальних дій, як місце, звідки виникають слова й думки» [12, с. 60]. Пізнати «всім серцем» – значить зрозуміти цілком, найбільш глибоко й втаємниченого [13, с. 14]. «Серце, – пише Юркевич, – є зосередженням душевного і духовного життя людини» [14, с. 69]. Воно одночасно є також «сідлище всіх пізнавальних дій душі» [15, с. 70], внаслідок чого все, що «засівається» в розумі чи в пам'яті, «сходить на серці» [16, с. 72]. Розуміння «серця» як осередку духовності людини, а пізнавального процесу як такого, що вкючає в себе елемент людської свободи і волі, котрі не можуть бути повністю висловлені логікою понять, приводить Юркевича до розгляду проблеми «справжності» речей, котра з часом стає однією із основних в інтуїтивізмі та екзистенціалізмі.

Символ серця у П. Юркевича багатозначний: «Серце є вихідний пункт всього доброго і злого в словах, думках та вчинках людини, є доброю або злою скарбницею людини» [17, с. 71]. Серце скеровує вчинки людини і примушує людину вибирати: жити добром або злом.

Поняття «серце» символізує окремішність кожної людини як істоти духовної. «У серці людини лежить основа того, що її уявлення, почування, вчинки набувають такої особливості, де знаходить вираз їх душа, а не інша, або набувають такої особистості, приватно визначеної скерованості, за силою якої вони є виявами не загальної духовної істоти, а окремої живої дійсно існуючої людини» [18, с. 84]. Серце як цілісний світ людини, вміщує в собі не тільки моральні переживання, почуття, пристосування, а й акти пізнання, тільки взяті не як процес мислення, а як акти очищення. Серцю властиві «об'яви істини, що виникають безпосередньо, раптово» [19, с. 85].

Вчення філософів про серце є, на думку Д. Чижевського притаманним для української філософії: «Емоціоналізм виявляється у високій оцінці життя почуття. Почуття, емоція оцінюється навіть як шлях пізнання (Гоголь, Юркевич). «Філософія серця» П. Юркевича є характерною для української думки. Але ця «філософія серця» має й інший сенс, – в людським душевним житті глибше, ніж свідомі психічні переживання, служить їх основа – «серця», найглибше в людині, «безодня», яка породжує в собі і зумовлює собою, так би мовити, «поверхню нашої психіки (Сковорода, Гоголь, Юркевич, Куліш)» [20, с. 19].

Список використаної літератури

1. Чижевський Д. Філософія Г. С. Сковороди. Прага. 1933. С.113.
2. Гавриил Воскресенский. История философии. Казань, 1840, Ч.6. С. 25.
3. Lossky N. O., History of Russian Philosophy, International University Press, Inc, New York, 1951, p. 388.
4. Вишеславцев Б. Серце людини в індійському і в християнському містицизмі. Париж, 1929.
5. Юркевич П. Д. Філософские произведения. М., 1990. 669 с.
6. Юркевич П. Д. Філософские произведения. М., 1990. 669 с.
7. Зенковський В. В. История русской философии. Л., 1991. Т.1. Ч. С.11-23.
8. Юркевич П. Д. Філософские произведения. М., 1990. С.88.
9. Юркевич П. Д. Вибране. К., 1993. С. 77.
10. Юркевич П. Д. Філософские произведения. М., 1990. С. 84.
11. Юркевич П. Д. Вибрані твори. К., 1993. С.52-103.
12. Юркевич П. Д. Вибрані твори. К., 1993. С.52-103.
13. Ісус Навин. 23;14.
14. Ісус Навин. 23;14. С. 69.
15. Ісус Навин. 23;14. С. 70.
16. Ісус Навин. 23;14. С. 72.
17. Юркевич П.Д. Серце и его значение в духовной жизни человека, по учению слова Божия // Філософские произведения. М., 1990. С.71.
18. Юркевич П.Д. Серце и его значение в духовной жизни человека, по учению слова Божия // Філософские произведения. М., 1990. С. 84.
19. Юркевич П.Д. Серце и его значение в духовной жизни человека, по учению слова Божия // Філософские произведения. М., 1990. С. 85.
20. Чижевський Д. Нариси з історії філософії. Прага, 1931. С. 19.
21. Гончарук-Чолач Т.В., Джугла Н.В. Політична соціологія: навчальний посібник / За ред. Гончарук-Чолач Т.В. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2018. 250 с.